

Др Герхард Тир,
редовни професор Правног факултета
Универзитета у Грацу

УГОВОР О ИСКОРИШЋАВАЊУ РУДНИКА ИЗ АТИНСКОГ ПРАВА (*JG II*² 411)*

Аутор анализира један спорни правни епиграфски текст пронађен на атинском Акропољу. С обзиром на фрагментарност текста, постоје различите интерпретације његове садржине, од којих зависи да ли би се овај текст могао уврстити у збирку процесних натписа из Атине, на чијем објављивању аутор ради, пошто је већ објавио импозантну збирку процесних натписа из Аркадије. Правни однос о коме је реч у натпису се различито тумачи: као уговор појединца с државом (полисом) који се односи на експлоатацију рудника сребра, као уговор о закупу пољопривредног земљишта или као акт о отварању новог рудника сребра, где странка није обичан купац рудника, већ специјалиста за изнајмљивање руде, лице са далеко бољим положајем – тзв. проспектор. Аутор сматра да уколико проспектору (лицу које треба да одреди локацију за експлоатацију) на његов предлог буде одређена област на којој ће трагати, у њу никоме другоме неће бити дозвољен улазак нити копање ради истраживања (иа чак ни власнику). Он стиче сва овлашћења и право да изводи радове. Питање одштете или удела у добити решава се, вероватно, индиректно, када власник земље изда у закуп околно земљиште, на коме приватно лице

* Герхард Тир (*Gerhard Thür*) професор Правног факултета Универзитета у Грацу и директор Института за римско право, античку правну историју и историју модерног приватног права на том факултету, као и бивши декан Правног факултета Универзитета у Минхену и директор Института *Leopold Wenger* у Минхену. Сада је и уредник часописа *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte-Romanistische Abteilung*.

Скраћену верзију овог рада писац је представио априла 2000. године студентима прве године студија Правног факултета Универзитета у Београду, на предавањима из Опште правне историје. Преводац је, уз одобрење аутора, узео слободу да, ради лакшег разумевања текста, приликом превођења с немачког језика у фусно-тама унесе нека разјашњења која нису садржана у оригиналном чланку, али су изнета током предавања и дискусије која је уследила. Превод епиграфског натписа са старогрчког на српски језик, као и превод чланка с немачког, такође је сачинио проф. др Сима Аврамовић, уз интервенције мр Данке Стојаковић, лектора за немачки језик на Правном факултету у Београду.

– закупац рудника обавља пратеће радове везане за експлоатацију рудника (*ergasteria*). Без пратећег „радилишта“ (*ergasterion*), рудник сребра изнајмљен од државе је безвредан. Дакле, изгледа да уговор са проспектором указује на то да се може говорити о израженом сувереном праву државе на руду.

Кључне речи: *Античко грчко право. – Правна епиграфика. – Атински процесни натписи. – Рударско право. – Закуп.*

Пре скоро петнаест година започео сам амбициозни пројекат, паралелно с објављивањем збирке и коментара сачуваних натписа процесног карактера из Аркадије – у намери да упоредо обрадим и огроман правни епиграфски материјал из Атине. На срећу, књига о Аркадији, коју сам објавио у сарадњи са Хансом Тојбером (*Hans Taeuber*), појавила се 1994. године,¹ али, што се тиче Атине, рукопис још увек лежи необјављен, чекајући коначну редакцију. Неке интересантне текстове, међутим, обзнањујем унапред, што је и овде случај. Почетни корак у вези с натписом из чувене збирке *Inscriptiones Graecae*, означеним као *IG II² 411*, учинио је Бернард Палме (*Bernhard Palme*) као млад епиграфичар, у другој свесци часописа *Tyche* 1987. године. Тај натпис ми се чини подесним да се, с једне стране, искаже поштовање према Адолфу Вилхелму (*Adolf Wilhelm*), али и да се, с друге стране, покажу садржински проблеми који се појављују када је реч о процесним натписима.

Уз бројна оштећења, текст у изворном облику је приложен на страни 36.

Овај текст би се на српски могао превести на приближно следећи начин:

- 1 ... биће ...
- 2 Сокле ће предложити ...
- 3 да се учини ...
- 4 уколико тако народ одлучи ...
- 5 ... одлучити ...
- 6 нека Сокле има овлашћење на целој зем-
- 7 љи, од које ће он задржати доходак из оног што овде буде закупљено
- 8 од народа. А када он ...
- 9 очигледно испуни обавезу,
- 10 нека је користе Сокле и полис двадесет
- 11 пет година. Корист нека
- 12 једне године извлачи град, а друге године
- 13 Сокле наизменично, док за обе стране не истекну укупно

¹ Thür, G. – Taeuber, H., *Prozessrechtliche Inschriften Arkadiens*, Wien 1994.

1	.ΙΣΕ.Ν γένηται.[17]	Stoich. 31
2	Ἡ εἰσηγείται Σωκλ[16]	
3	ἸΘΗ ποιήσεσθα[ι] ΤΙ.[16]	
4	Ἡ καθότι ἄν τῶι δῆμ[ωι δοκῆι	9]	
5	.ἌΘΑΙ δεδόχθαι Δ[15	εἶ-]	
6	[ν]αι μὲν Σωκλ[έ]α [κ]ύρ[ιον πάντων τῶν ἐδαφ-]			
7	[ῶ]ν ὅθεν φησὶν τῆμ πρόσ[οδον ἔσεσθαι τῶι]			32
8	δῆμωι. ἐπειδὴν δὲ εἰσ[11	φραν-]	
9	εράν καταστήσει τῆ[μ πρόσοδον, εἶναι τ-]			
10	ἦν κάρπωσιν Σωκλεῖ κ[αὶ τῆι πόλει πέντ-]			
11	ε καὶ εἴκοσι ἔτη· καρπ[οῦσθαι δὲ τὸ μὲν ἔ-]			
12	τερον ἔτος τῆμ πόλιν, τ[ὸ δὲ ἕτερον ἔτος]			
13	Σωκλεά ἐναλλάξ, ἕως [ἄ]ν [ἐξίτη ἀμφοτέρο-]			
14	ις τὰ πέ[ν]τε καὶ εἴκο[σι] ἔ[τη], ἐν δὲ τῶι πρώ-]			
15	[τ]ωι ἢ πόλιν. κομίζεσθαι [δὲ τὴν καρπεία-]			
16	[ν] τοῖς αὐτῶν τέλεσιν ἐκ[άτερον· εἶναι δ-]			
17	ἐ τὴν συλλογὴν Σωκ[λ]εῖ [καὶ τῆι πόλει πα-]			
18	νταχόθεν ὀπόθεν ἄ[ν] καρ[πεῖαι ὥσιν. ἐπα-]			
19	νύτω δὲ Σωκλῆς τὴν συλλ[ογὴν τῆς καρπε-]			
20	ίας ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος το[ῦ] αἰ[ῶ]νος· ὁ αὐ-]			
21	τὸς δὲ τρόπος ἔστω τ[ῆ]ς συ[λλογῆς περὶ τ-]			
22	ῆς πράσεως καὶ τῆς τ[ι]μῆ[σεως καὶ τῆς πρ-]			
23	άξεως τῶν χρημάτων Σωκλ[εῖ καθάπερ ἄν]			
24	τῆι πόλει γίν[η]ται. ἐπει[δὴν δ' ἀναλάβηι]			32
25	Σωκλῆς τὴν ἐργασίαν, [μῆκέτι Ἀθηναίων]			
26	ἐξέστω μηδεν[ὶ μ]ῆτε εἰ[πεῖν μῆτε ἐπιψη-]			
27	φίσει ὡς δεῖ ἀφ[ε]λέσθαι [Σωκλεῖ τὴν ἐργ-]			
28	ασίαν ἢ διακωλύσαι ἐρ[γαζόμενον, πρὶν]			
29	καρπώσεται τὸν γ[εγραμμένον χρόνον. ἐ-]			
30	ὰν δὲ τις εἴπηι [ἢ ἐπιψηφίσει ὡς δεῖ ἀφε-]			
31	[λ]έσθαι, ὀφειλέ[τ]ω [χιλίας δραχμὰς ἱερὰ-]			
32	[ς] τῆι Ἀθηναί κα[ὶ]. Δ[15	Σ-]	
33	[ωκ]λεῖ τῆς βλάβη[ς]· τῆ[ν] δὲ δίκην δικάξουσ-			
34	[θα]ι ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς. ἐὰν δὲ τις ἢ αὐτ-]			
35	[ὸς] κλέπτων ἢ ὑπο[πέμπων κλέπτας ἢ τι κα-]			
36	[κοτ]εχνῶν ἀλίσκε[ηται ἢ διακωλύη Σωκλ-]			
37	[έα ἐ]ργαζόμενο[ν]	19]	
38	[...] καὶ Σωκλεά [19]	
39	[...] Σωκλεῖ πα[20]	
40	[...]. ἢ πόλι[ς]	21]	

9 τῆ[ν] ἀργυρίτιν (Stoich. 32) 15/16 κομίζεσθαι [δὲ τοὺς καρποὺς] 18 ἄ[ν] δεῖ[ξι] Σωκλῆς· 21 συλλογῆς καὶ (Stoich. 30) 23 χρημάτων [ν, ὅποταν ἢ κάρπωσις] 32/33 Ἀθηναί [κ]α[τά]δ[ι]κὸς τε γενέσθω τῆι πόλει· vielleicht Ἀθηναί κα[ὶ] ἡδ[ικηκὸς ἀπιτινέτω Σωκ]λεῖ 40πολ

- 14 двадесет пет година. А у првој (години)
 15 (добија) полис. Приходе нека остварују
 16 обоје у складу са својим трошковима.
 17 При убирању прихода нека Сокле и полис
 18 добију све што се тамо нађе.
 19 А нека Сокле доноси прикупљене приходе
 20 током године надлежном архонту.
 21 Овај нека начин сакупљања прихода који се односе на
 закупнину,
 22 процењивање вредности и трошкове наплате
 23 коју је остварио Сокле, исто тако
 24 предочи полису. Када уђе
 25 Сокле у посао, нека ниједном од Атињана
 26 не буде више дозвољено било да поднесе захтев
 27 или тражи гласање о томе да је потребно да се Сокле
 повуче из
 28 посла или да буде ометан у послу, пре
 29 него што прође прописано време коришћења. А
 30 ако ипак неко поднесе захтев или тражи
 31 гласање да је потребно да се повуче (из посла), нека
 хиљаду драхми
 32 посвети Атени ... и Сок-
 33 леу нека дугује одштету. Нека он туженог го-
 34 ни тужбом за трговачке односе. А ако неко
 35 или сам украде или подметне лопова или
 36 се бави махинацијама или омета Сок-
 37 леа у радовима ...
 38 ... Сокле ...
 39 ... Соклу ...
 40 ... полис ...

Почнимо са следећим проблемом: процесни натписи не представљају посебну врсту натписа који би се могли сврстати по неком формалном критеријуму, као што је то случај, на пример, са декретима, него се групишу само на основу истраживања њихове садржине. Сваки натпис, свака врста декрета, признанице, каталога, списка оних који су стекли пунолетство, па све до таблица које садрже списак избеглица, могу бити прожети процесном садржином. У нашем случају, код *IG II² 411*, овај став се огледа у следећем: почев од 29. реда налазимо занимљиву клаузулу о посвећивању новца богињи Атени (*opheileto* – ред 31), али коју повезујемо са спровођењем по-

ступка санкционисања. После тога следи одштета (*blabes* – ред 33) и засигурно додатно приватно санкционисање (на то указује везник и – *kai*, ред 34). Нажалост, одредбе које регулишу поступак у случају крађе (*klope* – ред 34. па до краја) не можемо реконструисати. Било би сувише упрошћено ове редове повезати и натпис одмах сматрати као процесни.

Чини ми се да је тумачење одредби недопуштено без свеобухватне интерпретације текста. Ако останемо при Вилхелмовој допуни 33. реда у који се убацује реч *polei*,² добијамо пристрасан закључак да је атински град-држава (полис) имао на располагању приватну тужбу против штетника, као пресликану тужбу из поморске трговине. Мада тако тврди у коауторству са Вилхелмом значајан правни историчар какав је Ернст Шенбауер (*Ernst Schönbauer*), све говори супротно. Захтеви државе реализују се помоћу јавних (народних, популарних) тужби (*graphe, eisangeliai, faseis*, итд.). Поготово се у Атини за подизање приватне тужбе *dike* захтева повреда приватног интереса, због чега Палме у реду 32/33. убеђено уноси допуну – *Soklei*.³ Па ипак, остаје питање у каквом односу стоје Сокле и полис, поменут већ у 12. реду. Због тога ипак морамо ући у свеукупно тумачење целог натписа, уз поштовање према Адолфу Вилхелму.

Стела од петелијског мермера је пронађена на атинском Акропољу 1839. или 1838. године, источно од Пропилеја. Њу је Келер (*Koehler*) 1887. године, уврстио у збирку натписа као IG II² 203, а Киршнер (*Kirschner*) је 1913. године пренумерисао као 411. Стил писања *stoihedon* са бројем од 31 слова установљен на основу редова 26/27. и 30/31. као и 11/12, стоји у вези са распоредом писања још из ликурговског времена. Текст је означен као уговор о закупу пољопривредне земље која припада полису.

Двадесет година после Киршнера појављују се Вилхелм и његов бечки пријатељ Шенбауер, који се 1929. године враћају овом натпису у својој књизи *Прилози историји рударског права (Beiträge zur Geschichte des Bergbaurecht)*. Вилхелм врши поменуту допуну текста 1935. године, а Шенбауер исте године у часопису *Zeitschrift der Savigny Stiftung* објављује недопуњен текст и коментарише га упућивањем на Вилхелмов чланак, али не мењајући дословни текст. Оба аутора су се сложила у погледу садржине – да је реч о уговору Сокла с државом, који се односи на рудник сребра.⁴ С обзиром на то да сâм текст не садржи упућивање на уговорне елементе, новији

² Тако би превод тог реда гласио: „Нека полис туженог гони и тужбом за трговачке односе“.

³ У том случају би превод гласио: „Нека Сокле туженог гони и тужбом за трговачке односе“.

⁴ Односно, да Сокле закупује рудник сребра, а не земљу.

радови ипак чешће квалификују овај натпис као уговор о закупу пољопривредног земљишта (*Behrend* 1970), али и као акт о отварању рудника сребра (*Hopper* 1953; *Healy* 1978). У сваком случају, овај текст не спада у познате категорије уговора.

У оквиру анализе процесних натписа, Палме је поново понудио ново читање (нарочито 18. реда) и учинио је даљи искорак изван оквира које су поставили Вилхелм и Шенбауер. Према њиховом мишљењу, Сокле је уговорио са полисом закуп земље (*edaphos* – у 6/7. реду) с рудом сребра на 25 година. Он је обављао посао, али је сваке друге године, почевши већ од прве, приход предавао полису (ред 19–25) – што би био крајње неповољан споразум: ко би, наиме, могао спречавати Сокла да мање рада уложи када ради за полис, него када ради за себе? По свој прилици, узимао се у обзир и делио приход остварен током и једног и другог периода. Тако се, према *lex metalis dieta* из места Випасца у Луситанији из времена Хадријана (*FIRA* I² 104), континуирано делио приход између закупца рудника и државе.

Палме прихвата став о отварању рудника сребра, али не сматра да је Сокле закупца рудника. По његовом мишљењу, Сокле пре има задатак да на том терену тражи сребрну жицу, односно пронађе сребрну руду. Он то треба да обави и да извести полис о искоришћавању (8/9. ред). Он, дакле, не закупљује никакву земљу, него обавља посао за полис на одређеном земљишту. Из тога Сокле извлачи захтев да користи приходе наредних 25 година. Обављање тог посла, уз плаћање најамнине кроз принос, подсећало би на савремену категорију уговора о раду или римско *locatio-conductio operis*. Сличан пример са терена старе Грчке би се могао наћи у бројним уговорима о изградњи храмова или градских зидина, или у уговору који закључује полис Еретрија са извесним Херефанесом о исушивању мочваре. Полис је и у свим тим случајевима наручилац посла (у овом конкретном примеру на проналажењу руде сребра), а Сокле је извршилац посла, који треба да донесе приход.

На име најамнине Соклу не припада новац (као у случају зидара), али он не стиче ни право да наизменично са полисом експлоатише рудник (о чему јасно говори уговор са Херефанесом), већ је овлашћен да наизменично са полисом користи закупнину од извучене руде. То је тај приход – *karpôtis*, који се помиње у реду 10, као и *karpeia* у реду 19–20. и у реду 15, који ће као закупнину наизменично исплаћивати будући закупца рудника полису и Соклу, годину за годином. Сокле, дакле, није обичан закупца рудника, него специјалиста за изнајмавање руде, лице са далеко бољим положајем – тзв. проспектор. Тако каже Палме.

Овакво решење је допадљиво, али по својим практичним последицама и по својим правним консеквенцама није сасвим до краја промишљено.

Практичне последице наизменичног приходавања закупнине рудника годину за годином противурече сведочанству из Аристотеловог дела *Устав атински* (47, 2) и сачуваним листама чиновника – *poletai*.⁵ Знамо да су рудници који су већ у експлоатацији (*metalla ergasima* – „разрађени рудници“) закупљивани на три године. На које време су закупљивани рудници које тек треба истражити (*kainotomia*) је спорно. Аристотел их уопште и не помиње. Рудник који је уговарао Сокле је у том моменту био *kainotomia*. Да ли ће он доносити приход још је неизвесно. Према нашем натпису произлази да уколико је рудник био *kainotomia*, он се закупљивао на једну годину. При том, Палме вероватно претпоставља да је полис први долазио на ред да из њега извлачи приход прве године (ред 14–15). Али, онда је од друге године рудник ипак, вероватно, постајао *ergasimon* – у експлоатацији. То би значило да се од тада он закупљује и приходи се процењују (ред 22–23) на рок од три године. Отуда је могуће да се током 25 година наизменичног коришћења рудника у најбољем случају он прве године користи као нов (*ergasima*), а потом на осам трогодишњих периода закупа. Закупац рудника који је Сокле претворио у експлоатисан (*metallou ergasima*), има обавезу да своју закупнину исплаћује годишње наизменично Соклу или полису. Трошак наплате цене (*prais* – ред 22–23) пада на оног ко је овлашћен да је прими – било на Сокла или на полис (ред 15–16). На шта друго би се иначе односио *telos* – трошак (ред 16), уколико је Сокле већ завршио посао у својству проспектора? Издавање рудника и одређивање закупнине (ред 22) могли су утврдити само надлежни државни службеници – *poletai*. Палмеа треба кориговати још у нечему: Сокле није биокупац током 25 година паралелно са полисом, него је он само дужник закупнине, коју узима од трећег лица. За правнике је то прворазредан пример преношења будућег овлашћења с једног субјекта на другог (односно са полиса на Сокла).

⁵ Буквално значење термина *poletai* најближе је појму „продавци“ (државне имовине). Реч је о државним чиновницима који су за полис закључивали различите уговоре. О њима Аристотел на поменутом месту каже следеће: „Затим, ту је десет полета, из сваке филе жребом се бира по један. Они склапају све уговоре о закупу, под закуп дају руднике, а заједно са благајником војне касе и са изабраним управницима позоришне благајне у присуству Већа (буле) издају новац на зајам. Новац се издаје онима које Веће одреди гласањем; рудници се, како они нови тако и они из којих се већ ископава, дају под закуп три године, а концесије се издају на ... година.“ На том месту је рукопис оштећен, али с обзиром на то да је реч „година“ употребљена у плуралу, сигурно је једино да се нису издавали на једну годину. Најчешће се претпоставља да је тај рок био три или четири године. О полетаи листама из Атине в. *The Athenian Agora XIX, Inscriptions: Horoi, Poletai Records, Leases of Public Lands*, Princeton NJ 1991. В. и Thür, G., „Die Listen der Poletai in Athen: Versteigerung konfiszierten Vermögens, Verpachtung von Silberminen und von Steuereintreibung“, *Balkan Law Review* (Belgrade), 2003/16, 3.

Палме није сагледао ни последице натписа у односу на најважније питање античког рударског права: надлежности античке државе над рудним налазиштима. Бек (*Boeckh*) је 1815. године заступао став да су сви рудници сребра у Лауриону представљали државну земљу.⁶ Полис је за једнократну „куповну цену“ давао рудник у наследни закуп и уз то извлачио годишње још 1/24 прихода чистог метала. Наследни закуп је, како је касније убедљиво утврдио Липсиус (*Lipsius*), у супротности са податком из Аристотеловог *Атинског устава*. О поменутој двадесетчетвртини, о којој говори само антички лексикограф Суда објашњавајући тужбу *agrafou masallou dike*, нема трага ни у сачуваним натписима нити у говорима атинских беседника. Липсиус иде и даље, до тога да су се рудници налазили у приватним рукама. Ипак, концепцијски се он не разликује битно од Бека: право на експлоатацију рудника и на његово затварање (затрпавање) лежи на власнику земље, било да је то држава или приватно лице. Шенбауер (*Schönbauer*) овај став коригује утолико што сматра да се то односи само на приватне руднике. Стари рудници су потпадали под домен државе, како у Грчкој, тако и у римским провинцијама. У вези с тим он је веома уопштио Беково мишљење. Рудно налазиште које се налази на земљи у приватној својини, које даје држави искључиво право на руде, среће се тек у средњовековном немачком праву.

У антици се може на више начина трагати за доказима о праву државе на племенитим металима. Пошто нема директних извора за или против, могуће је покушати да се у области рударства примене имовински односи на земљи. То се може видети из сачуване листе државних службеника – *poletai* за рудник Лаурион. У означавању локалитета закупљених државних рудника по правилу се помињу суседна имања. То показује однос у коме се налазе приватно и државно земљиште. Појам резервисаног домена се поново доводи у питање. Да ли је област око рудника Випасца била слично структурирана није познато. Али, друга бронзана таблица из Випасце свакако показује изражену поделу секундарних заната око копова, што указује на несумњиву потребу за земљиштем у приватној својини у околини рудника.

Други корак при доказивању карактера својине на рудном налазишту би биле одредбе о проспекторату (одређивању локације подобне за експлоатацију). Да ли приватни сопственик мора да на својој земљи допусти трагање за металима и да потом трпи њихово експлоатисање? Да ли ће он бити обештећен или он као власник земљишта учествује у подели дохотка који произиђе из рудника на његовој земљи?

⁶ Лаурион је брежуљак на Атици у близини Атине, богат сребрном рудом.

Чини нам се да барем на прво питање добијемо одговор из уговора са Соклеом. Према реду 6–7, уколико проспектору (лицу које треба да одреди локацију за експлоатацију) на његов предлог буде одређена једна област на којој ће трагати, у њу никоме другом неће бити дозвољен улазак нити копање ради истраживања (па чак ни власнику!). Он стиче сва овлашћења (ред 6) и право да изводи радове (ред 36–37). Друго питање које се тиче одштете или удела у добити решава се, вероватно, само од себе, када се узме у обзир да се рудник као Лаурион налази у пустом брдовитом пределу, где се обично и не организује било какво пољопривредно искоришћавање земљишта. До поделе прихода вероватно долази индиректно, када власник земље изда у закуп околно земљиште, на коме приватно лице – купац рудника обавља пратеће радове везане за експлоатацију рудника (*ergasteria*). Без пратећег „радилишта“ (*ergasterion*), рудник сребра изнајмљен од државе је безвредан. Дакле, изгледа да уговор са проспектором указује на то да се може говорити о израженом сувереном праву државе на сребрну руду.

Најмање у једној одредби *Lex dicta Viposcensis* (7, 38) реч је о *explorare nova metalla*. Истраживање руде је засновано на сагласности добијеној од *procurator metallorum*. Нажалост, ту није реч о истраживању новог налазишта на површини земље, него само о тражењу новог хоризонталног слоја у вертикалном откопу на постојећем налазишту. Фрагментарни почетак натписа такође не говори о истраживању рудника и његовом затварању, него о замени за новац оне половине приноса која је до тада морала да се плати држави. Соклов натпис је, дакле, потпуно самосталан текст и не може да се упореди ни са једним другим.

Да се целокупна производња сребра у руднику Лаурион налазила под државном контролом, сведочи и *timêsis* (вредност, цена) рудника. Процењена вредност *metalla ergasima* може се докучити само ако се зна годишњи приход у чистом сребру и упореди са другим рудницима. Можда приход од 1/24 истопљене руде, који се скоро нигде не помиње, служи том циљу.

Али, вратимо се процесним натписима из Атине. Колико далеко може, сме и мора да иде процесноправни коментар у општој интерпретацији натписа? У случају 37 свезака посвећених Аркадији могли смо – сразмерно нашим скромним могућностима – да у потпуности исцрпимо текстове. Атинска збирка процесних натписа започета је са сличним намерама и захтевима, па се на њој радило са великим еланом. Припремљено је око 200 текстова са својством „процесних натписа“. Из тог рада израстао је каталог натписа који су представили Хаметер (*Hameter*) и Палме (*Palme*), Кохова (*Koch*) дисертација, Дрееров (*Dreher*) хабилитациони рад, као и бројни текстови. Једино објављивање збирке никако да крене са мртве тачке.

Моје је мишљење да би требало да са мало више пажње преиспитамо став колега из Берлина: довољан је добар текст и сажет коментар. У том случају, све што сам до сада изнео у вези са Соклеовим натписом морало би да стане у свега три до четири фусноте. А то је депримирајуће и скоро немогуће, јер, с друге стране, коментар мора да покаже и да је текст у потпуности исцрпљен. Код Сокла смо то и покушали, а сигурно је да смо превидели још много других аспеката. Очигледно је да нам у раду на натписима недостаје још један Вилхелм – али, не само у томе.

(Превод: проф. др Сима Аврамовић)

Gerhard Thür

CONTRACT ON MINE EXPLORATION FROM ATHENIAN LAW (IG II² 411)

Summary

The author analyzes a controversial epigraphic text excavated at the Athenian Acropolis. Different interpretations of its content are conceivable to be offered due to the deficiency of the text. This may affect a decision if the text can or cannot be included into collection of Athenian procedural inscriptions that the author is working on, after publishing remarkable collection of procedural inscriptions from Arcadia. Legal relationships described in the text are interpreted as a contract between a person with the state (polis) related to exploitation of a silver mine, as a contract of arable land lease or as a contract on new silver mine founding, where the party is not a simple mine lessee, but a specialist in ore finding with a better standing – a so-called *prospector*. The author is of opinion that if a prospector (person who is entitled to detect the location for exploitation) was permitted to search for ore in a certain area, no other person was to be entitled to enter or dig to explore (not even the owner). The issue of compensation or share in income was probably solved indirectly, when the owner gives to lease the surrounding land to another private person – mine lessee, who has to perform related works and activities in connection with exploitation of the mine (*ergasteria*). Without such a “working area” (*ergasterion*) silver mine rented by the state was worthless. If successful, the prospector was not paid on a fixed basis, but obtained a share of income from the mine. The state leased it out and, for 25 years, every second year the prospector got the rent. It seems that contract with prospector points to a sovereign right of the state over ore.

Key words: *Ancient Greek Law. – Legal Epigraphy. – Athenian Procedural Inscriptions. – Mining Law. – Lease.*